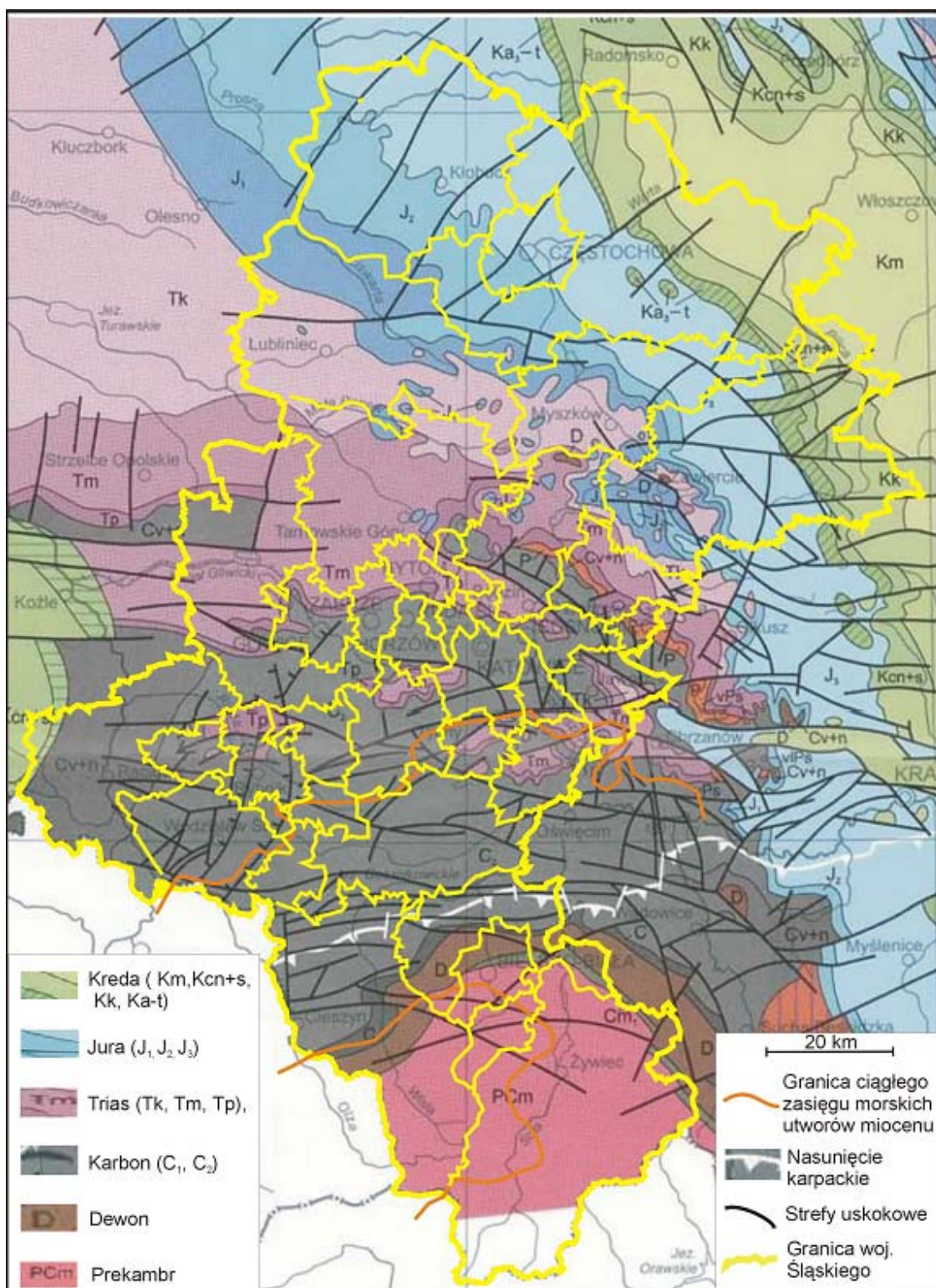

- ↳ monoklina śląsko-krakowska w północnej i środkowej części województwa jako przedłużenie monokliny przedsudeckiej południowej. Jej zasięg wyznacza obszar występowania utworów jury i triasu.
- ↳ zapadlisko górnośląskie na obszarze występowania podtrzęciorzędowych wychodni karbonu górnego.
- ↳ zapadlisko przedkarpackie, którego północną granicę wyznacza zasięg morskich osadów miocenu
- ↳ Karpaty fliszowe

Niecka miechowska

Niecka miechowska występuje na obszarze powiatu częstochowskiego i zawierciańskiego. Na jej obszarze zbiorniki wód termalnych związane są z utworami kredy (głównie cenomanu i albu), jury i triasu. Pozostałe utwory (paleozoiczne i prekambryjskie) wykazują niekorzystne parametry zbiornikowe (w przypadku utworów permu brak jest wiarygodnych danych).

Zbiornik kredowy występuje na maksymalnych głębokościach do 200 m i pomimo bardzo dobrych parametrów zbiornikowych i wydajności do 100 m³/h, ze względu na niskie temperatury wód (około 10 – 15°C) jego wykorzystanie w celach geotermalnych jest ograniczone. Zbiornik kredowy zbudowany jest z piaskowcowych utworów cenomanu i albu a występujące tu wody są z reguły słodkie. Wody znajdują się w warunkach artezyjskich i subartezyjskich. Na podstawie analizy danych otworowych, można założyć, że wydajności dla optymalnego otworu (właściwy dobór płuczki, prawidłowe udostępnienie pełnego interwału utworów zbiornikowych, odpowiednio dobrana średnica rur eksploatacyjnych i rodzaj filtru) mogą osiągać wartości rzędu 50 (strefa zachodnia niecki) – 100 m³/h (strefa wschodnia). Przy standardowo założonym schłodzeniu wód w systemach pomp ciepła do 5°C daje to średnią moc termiczną około 0,6 MW z jednego otworu i energię cieplną 6,0 TJ/rok przy współczynniku wykorzystania mocy 0,3 (potencjał techniczny, Ryc.II.26).

Ryc.11.25. Jednostki geologiczne województwa śląskiego na tle granic powiatów (wg mapy Geologicznej Polski bez utworów kenozoiku pod red. R.Dadleza, S.Marka, J.Pokorskiego)

Zbiornik jurajski na obszarze niecki miechowskiej występuje na głębokościach do około 1000 m i posiada tu bardzo korzystne parametry zbiornikowe. Temperatury wód dochodzą do 30°C w piaskowcowym poziomie doggeru i liasu oraz do 25°C w płytszym, wapiennym poziomie malmu. Główny zbiornik tworzą wapienne utwory malmu i piaskowce liasu o średniej temperaturze wód około 25°C i zmiennej wydajności od 25 nawet do 400 m³/h. Wody są słabo zmineralizowane lub słodkie i występują w warunkach subartezyjskich i sporadycznie artezyjskich. W strefach znacznych wydajności wód (rejon Koniecpola) stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 3,0 MW i energii cieplnej około 30 TJ/rok. Wartości te oszacowano posługując się przedstawionymi poniżej formułami w odniesieniu do potencjału technicznego.

Zbiornik triasowy niecki miechowskiej występuje na głębokościach do około 1800 m. Temperatury wód dochodzą do 50°C w piaskowcowym poziomie pstrego piaskowca jednak większe przyływy wód mają miejsce w płytszym poziomie retyku, gdzie temperatury nie przekraczają 35°C a średnia wydajność 5,0 m³/h. Wody występują w warunkach subartezyjskich i sporadycznie artezyjskich. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,1 MW i energii cieplnej około 0,95 TJ/rok.

Monoklina śląsko-krakowska

Monoklina śląsko-krakowska występuje na obszarze powiatu częstochowskiego, myszkowskiego, zawierciańskiego, lublinieckiego, tarnogórskiego, gliwickiego, będzińskiego i dąbrowskiego. Na jej obszarze zbiorniki wód termalnych związane są z utworami jury i triasu. Pozostałe utwory (paleozoiczne i prekambryjskie) wykazują niekorzystne parametry zbiornikowe.

Zbiornik jurajski na obszarze monokliny śląsko-krakowskiej występuje na głębokościach do około 400 m i posiada tu bardzo korzystne parametry zbiornikowe. Temperatury wód dochodzą do 20°C w piaskowcowym poziomie doggeru i liasu oraz do 13°C w płytszym, wapiennym poziomie malmu. Główny zbiornik tworzą wapienne utwory malmu i piaskowce doggeru o średniej temperaturze wód około 15°C i zmiennej wydajności od 25 nawet do 300 m³/h. Wody są słodkie i występują w warunkach subartezyjskich i sporadycznie artezyjskich. W strefach znacznych wydajności wód stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 1,0 MW i energii cieplnej około 9,5 TJ/rok.

Zbiornik triasowy występuje na głębokościach do około 1000 m pod zbiornikiem jurajskim w części północnej monokliny (powiat kłobucki), do głębokości 200 m w rejonie Kalet i kończy

swój zasięg na powierzchni wzdłuż północnej granicy zagłębia. Główny zbiornik tworzą utwory wapienia muszlowego. W części południowej monokliny (Ryc.II.25, obszar „fioletowy”) średnie wydajności wód kształtują się na poziomie 100 m³/h przy temperaturach do 17°C. Wody są słodkie i występują w warunkach subartezyjskich. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 1,2 MW i energii cieplnej około 11,4 TJ/rok (powiat lubliniecki).

W części północnej monokliny (obszar „niebieski”, Ryc.II.25) wody triasowe występują w warunkach subartezyjskich i artezyjskich a ich temperatury w partiach spagowych zbiornika (pstry piaskowiec) mogą osiągać wartości do 30°C. W głównym zbiorniku środkowo-triasowym średnie temperatury oscylują przeważnie wokół wartości 20°C (od 15 – 25°C), a średnie wydajności ujęć wokół wartości 50 m³/h. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,8 MW i energii cieplnej około 7,6 TJ/rok (powiat częstochowski, myszkowski, zawierciański, kłobucki).

Zapadlisko górnośląskie (część północna, poza zasięgiem miocenu)

Zapadlisko górnośląskie obejmuje zbiorniki wód termalnych związane są z utworami karbonu dewonu i miocenu. Pozostałe utwory (paleozoiczne i prekambryjskie) wykazują niekorzystne parametry zbiornikowe. Na obszarze pozbawionym utworów miocenu (część północna, mapa..., obszar „szary”) wody termalne związane są z utworami karbonu i dewonu.

Zbiornik karboński (karbon górny) tworzą głównie piaskowcowe utwory serii krakowskiej i górnośląskiej. Utwory serii krakowskiej formują zbiornik wód termalnych na wschód od południka Katowic i występują na głębokościach od 700 do 1400 m. Wody termalne osiągają tu temperatury od 20 do 50°C (średnio 30°C) przy wysokiej mineralizacji, powyżej 100 g/l. Wydajności wynoszą od 2 – 25 m³/h, przy znacznych kilkusetmetrowych depresjach.

Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,3 MW i energii cieplnej około 2,9 TJ/rok.

Zbiornik górnośląskiej serii piaskowcowej karbonu pomimo znacznych temperatur wód (40 – 100°C), ze względu na małe wydajności uzyskiwane z otworów (około 1 m³/h) i duże depresje (kilkusetmetrowe) nie przedstawia większego znaczenia.

Zbiornik serii węglanowej dewonu, z powodu niskich wydajności wód (maks. 1,0 m³/h), pomimo wysokich temperatur wód mieszczących się w przedziale 70 – 100°C - umożliwia

uzyskanie średnich mocy zaledwie około 80 kW z pojedynczego ujęcia i energii cieplnej 0,76 TJ/rok.

Zapadlisko przedkarpackie (zapadlisko górnośląskie pod utworami miocenu)

Na obszarze zapadliska przedkarpackiego zbiorniki wód termalnych związane są z wymienionymi wyżej zbiornikami karbońskim i dewońskim oraz z przykrywającym je zbiornikiem mioceńskim (por. przekrój ryc. II.26)

Zbiornik karboński tworzą piaskowcowe utwory serii krakowskiej i górnośląskiej. Wody termalne osiągają tu średnie temperatury około 30°C przy wysokiej mineralizacji, powyżej 100 g/l. Średnie wydajności wynoszą około 13 m³/h, przy znacznych kilkusetmetrowych depresjach. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,3 MW i energii cieplnej około 2,9 TJ/rok.

Zbiornik górnośląskiej serii piaskowcowej karbonu, ze względu na małe wydajności uzyskiwane z otworów (około 1 m³/h) nie przedstawia większego znaczenia dla geotermii, podobnie jak zbiornik serii węglanowej dewonu - również z powodu niskich wydajności wód (maks. 1,0 m³/h). Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie ze zbiornika dewońskiego z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,07 MW i energii cieplnej około 0,7 TJ/rok.

Zbiornik mioceński na obszarze zagłębia budują warstwy dębowieckie wykształcone jako zlepieńce, brekcje i piaskowce. Zbiornik występuje w przedziale głębokości 500 – 1300 m. Wody termalne osiągają tu temperatury od 20 do 50°C (średnio 30°C) przy wysokiej mineralizacji 40 – 98 g/l. Wydajności wynoszą od 1 – 32 m³/h (średnio 15 m³/h). Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,4 MW i energii cieplnej około 3,8 TJ/rok.

Karpaty fliszowe

Na obszarze Karpat zbiorniki wód termalnych związane są z wymienionymi wyżej zbiornikami karbońskim i dewońskim oraz z przykrywającym je zbiornikiem mioceńskim (por. przekrój na ryc. II.26). Utwory fliszowe są generalnie nieperspektywiczne.

Zbiornik mioceński na obszarze Karpat występuje w części północnej nasunięcia karpackiego oraz w jego strefie wschodniej i południowej (ryc. II.25). Budują go warstwy dębowieckie wykształcone jako zlepieńce, brekcje i piaskowce. Zbiornik występuje w przedziale głębokości 1300 – 3500 m. Wody termalne osiągają tu temperatury od 35 do 100°C (średnio

50°C) przy wysokiej mineralizacji powyżej 100 g/l. Średnie wydajności można ocenić na 10 m³/h. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,45 MW i energii cieplnej około 4,3 TJ/rok.

Zbiornik dewońsko-dolnokarboński na obszarze Karpat najbardziej interesująco prezentuje się w strefie północnej nasunięcia Karpat, na obszarze powiatu cieszyńskiego i bielskiego. Spękane i skrasowiałe utwory dewonu w tej strefie wykazują podwyższoną porowatość a wydajności z otworów przekraczały 13 m³/h. Wody są silnie zmineralizowane, od kilkudziesięciu do 200 g/l, a ich średnie temperatury ocenia się na 60°C. Stosując pompy ciepła możliwe jest pozyskanie z jednego ujęcia średniej mocy termicznej rzędu 0,5 MW i energii cieplnej około 4,7 TJ/rok.

Metodyka szacowania potencjału energii geotermalnej

Z szerokiego zakresu metod określania potencjału energii geotermalnej (zasoby dostępne, statyczne, dyspozycyjne, eksploatacyjne) w opracowaniu przyjęto zasadę określania mocy termicznej jako miary zasobów dyspozycyjnych (potencjał teoretyczny) i eksploatacyjnych (potencjał techniczny) dla pojedynczego ujęcia.

Potencjał teoretyczny (Ryc.II.26) określany był na podstawie szacowanej średniej temperatury i wydajności wód występujących w obrębie danego zbiornika oraz założonego schłodzenia wód termalnych do temperatury 0°C.

$$P_{\text{teor}} = 0,0012 \cdot t \cdot Q \quad [\text{MW}] \quad (\text{II.13})$$

$$W_{\text{teoret}} = P_{\text{teor}} \cdot 8760 \quad [\text{TJ/rok}] \quad (\text{II.14})$$

gdzie:

P_{teor} [MW] – teoretyczna średnia moc termiczna pojedynczego ujęcia

t [°C] – średnia temperatura wód termalnych

Q [m³/h] – średni strumień wód termalnych

W_{teoret} [TJ/rok] – teoretyczna średnia energia cieplna z pojedynczego ujęcia

8760 – ilość godzin w roku [h/rok]

Dla oceny potencjału technicznego (Ryc.II.26) przyjęto schłodzenie wód do 5°C w systemach pomp ciepła i współczynnik rocznego wykorzystania mocy cieplnej 0,3.

$$P_{\text{tech}} = 0,0012 \cdot (t - 5) \cdot Q \quad [\text{MW}] \quad (\text{II.15})$$

$$W_{\text{tech}} = P_{\text{tech}} \cdot 8760 \cdot 0,3 \quad [\text{TJ/rok}] \quad (\text{II.16})$$

gdzie:

P_{tech} [MW] – techniczna średnia moc termiczna pojedynczego ujęcia

t [°C] – średnia temperatura wód termalnych

Q [m³/h] – średni strumień wód termalnych

W_{tech} [TJ/rok] – techniczna średnia energia cieplna z pojedynczego ujęcia

Potencjał energetyczny wód termalnych na obszarze poszczególnych powiatów liczono oddzielnie dla poszczególnych zbiorników występujących na ich obszarze. Przykładowo powiat kłobucki usytuowany w północnej części monokliny śląsko-krakowskiej (Ryc.II.25, obszar „niebieski”) znajduje się nad dwoma zbiornikami: jurajskim i triasowym. Jak wynika z zestawienia, zarówno zbiornik jurajski jak i triasowy na obszarze powiatu wykazują zmienność parametrów geotermalnych. Wynika to nachylenia zbiorników, co powoduje, że np. w SW części powiatu zbiornik jurajski występuje w strefach przypowierzchniowych (temperatury wód około 7°C), a w części NE na głębokości około 270 m (temperatury wód do 15°C). Również wydajności danego zbiornika mogą ulegać zmianie w różnych strefach powiatu.

Najbardziej korzystne warunki do wykorzystania energii geotermalnej występują na obszarze powiatów północnych województwa (niecka miechowska, monoklina śląsko-krakowska – zbiornik jurajski i triasowy) oraz w mniejszym stopniu w północnej części powiatu cieszyńskiego i bielskiego (strefa brzeżna Karpat - zbiornik dewoński). Nawet jednak w najbardziej uprzywilejowanych geotermalnie powiatach warunki hydrogeotermalne poszczególnych gmin mogą się różnić w sposób istotny zarówno w wyniku zmian porowatości i przepuszczalności utworów zbiornika jak i zmiany jego głębokości.

Uwaga: Oszacowane wydajności a tym samym moce termiczne z danych opróbowań wykonanych głównie próbnikiem złoża bez przeprowadzania intensyfikacji przypływów. Są to zatem wartości zaniżone w stosunku do rzeczywistych możliwości zbiorników. Dotyczy to szczególnie południowej części obszaru masywu górnośląskiego w obrębie zbiornika dewońskiego, gdzie wydajności możliwe do uzyskania mogą być kilka lub nawet kilkunastokrotnie wyższe.

Rycina II.26. Energia geotermalna

